

Anyagszerkezet, anyaghullám, atomi illetve molekuláris kölcsönhatások. Atomi erő mikroszkópia (AFM).

Kiss Balázs
kissb3@gmail.com

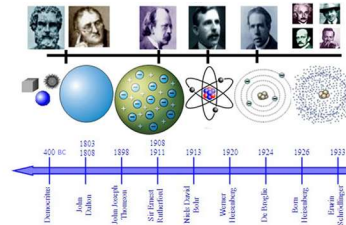

Nanobiotechnológia és Egyedi Molekula Kutatócsoport és
Vékony Filamentum Mechanobiofizika Laboratórium,
Semmelweis Egyetem,
Biofizikai és Sugárbiológiai Intézet.

2019. Október 10.

Atommodellek

Tankönyv: 23-37. oldal

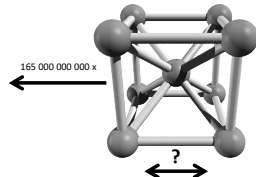
- Démokritosz (i.e. 400 körül): az anyag atomos szerkezetű
- Dalton (1803): súlyviszony-törvény: az elemek azonos atomokból épülnek fel
- Thomson (1897): elektron felfedezése (katódsugárzás); „mazsolás puding” modell
- Rutherford (1909-1911): atommag (nukleonok: p^+ és n_0) és elektronok
- Bohr (1913): diszkrét atomi energiaállapotok

2

Hogyan jöhetnek létre stabil szerkezetek?

makroszkopikus méretskála: Atomium

nanovilág: vas tércentrált köbös kristályrácsa

Általános vezérlő elv:

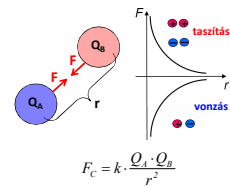
következmény: RENDEZETLENség   **taszító kölcsönhatás** $\longleftrightarrow$ **vonzó kölcsönhatás**   következmény: RENDEZETTSÉG

3

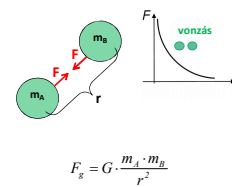
Alapvető kölcsönhatások a fizikában

Kölcsönhatás	Mire hat?	Hatótávolság (m)	Relatív erősség
gravitáció	minden részecskére	végtelen ($\sim 1/r^2$)	10^{-40}
elektromágneses (Coulomb)	elektromosan töltött részecskékre	végtelen ($\sim 1/r^2$)	10^{-2}
erős nukleáris	nukleonok	10^{-15}	1
gyenge nukleáris	minden részecskére	10^{-18}	10^{-13}

Coulomb-kölcsönhatás

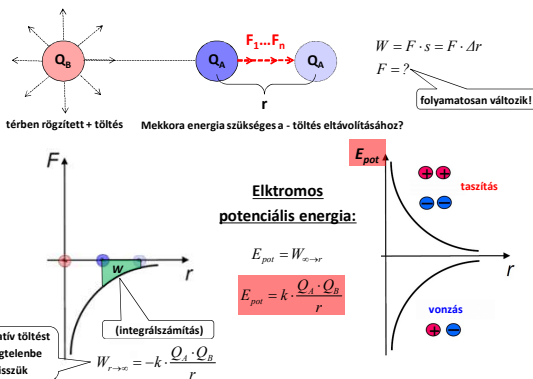

Gravitáció

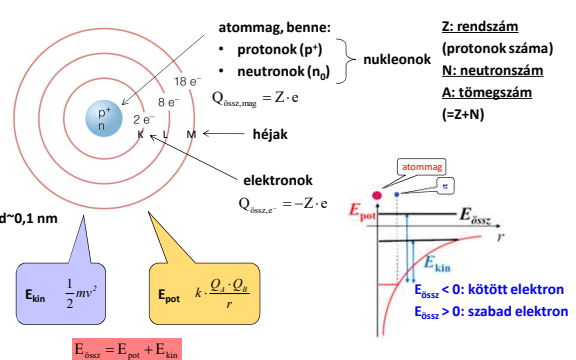
4

Elektromos potenciális energia (E_{pot})

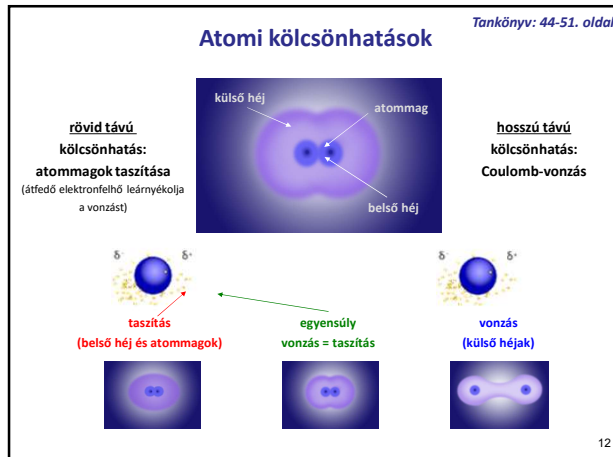
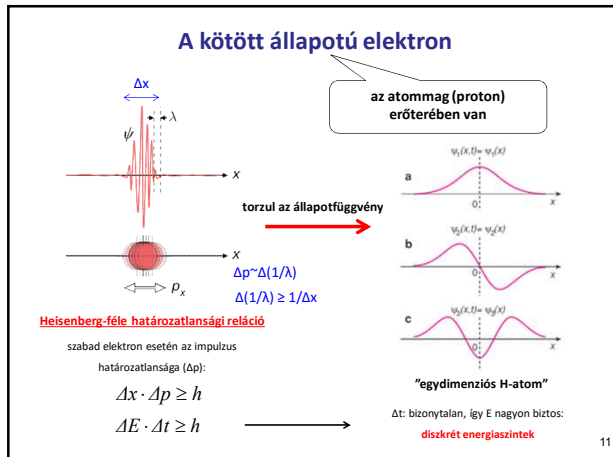
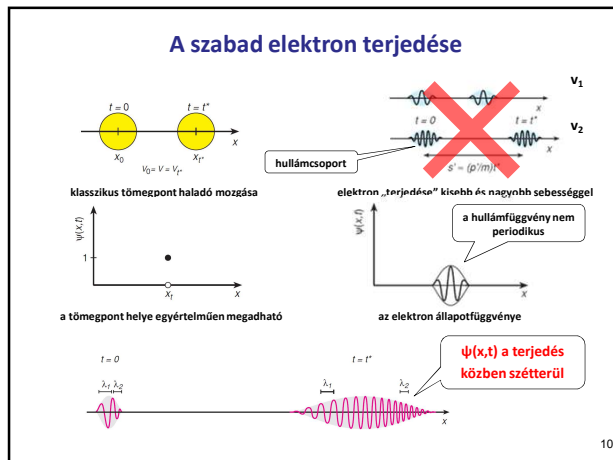
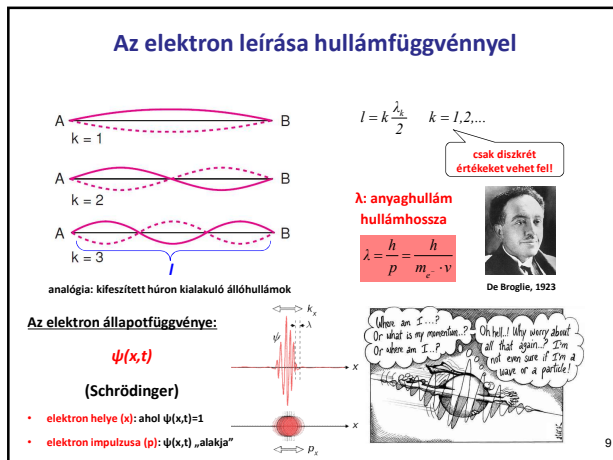
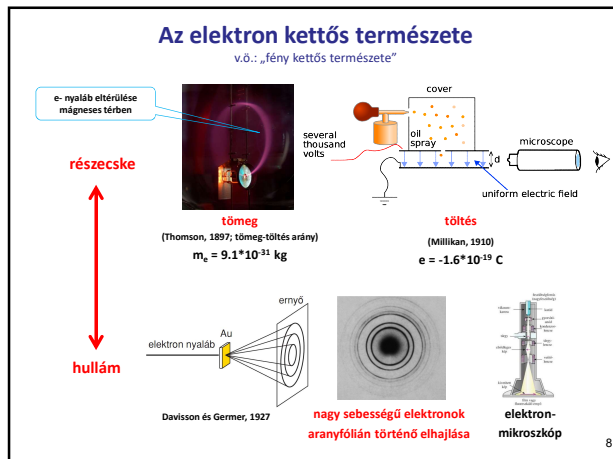
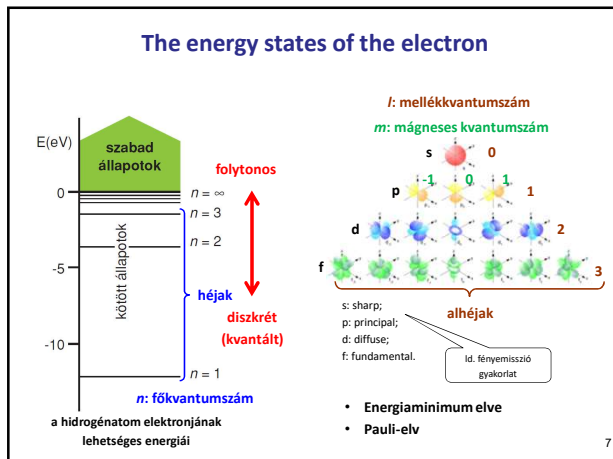

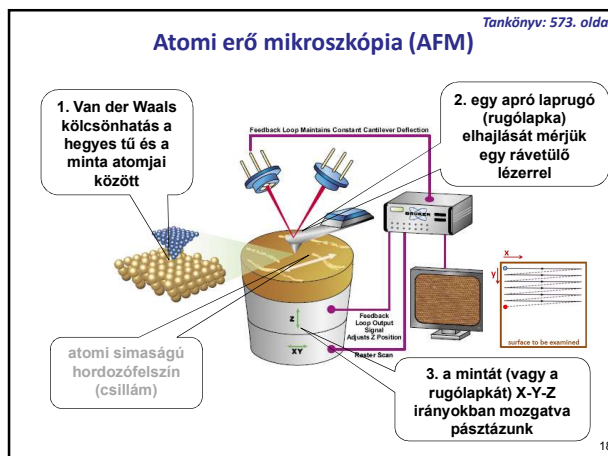
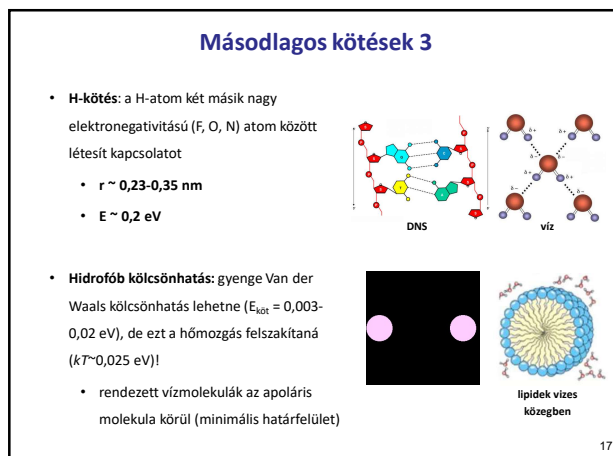
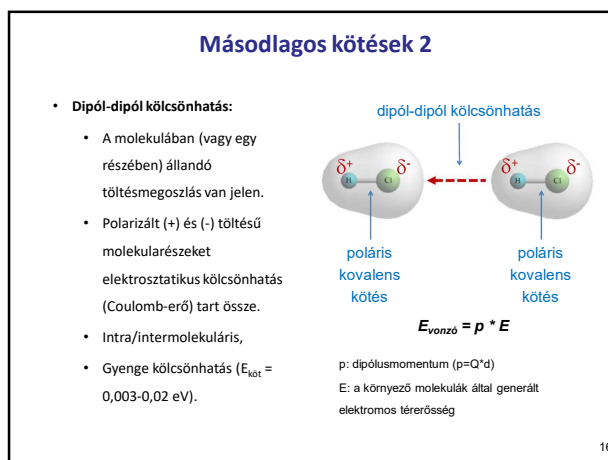
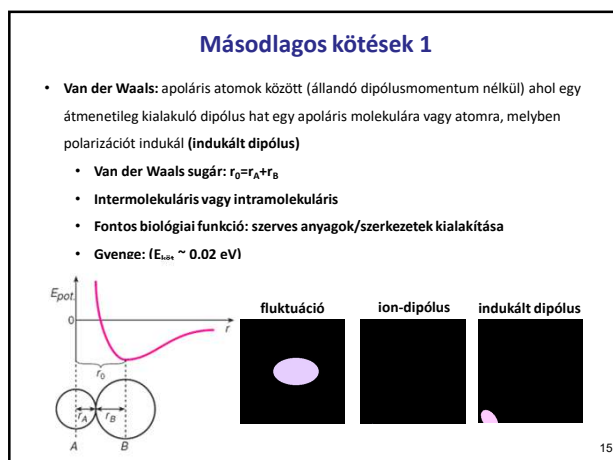
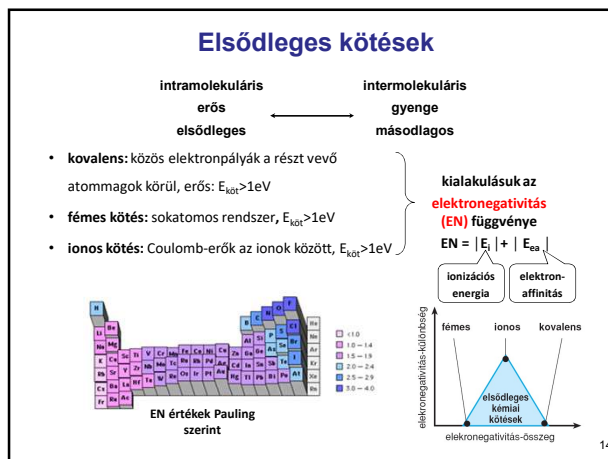
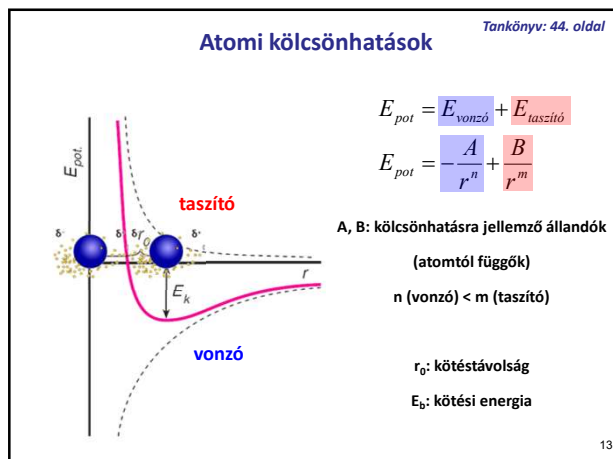
5

Az atom felépítése

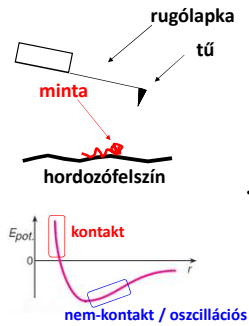

6

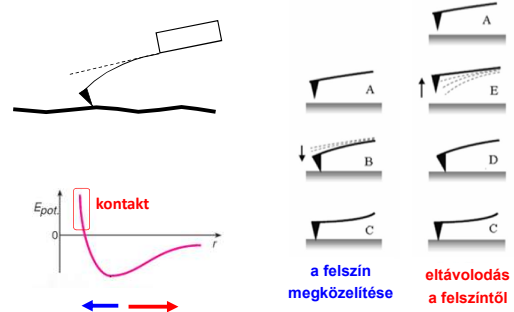
AFM üzemmódok

- Kontakt:** a tű hozzáér a mintához; a rugólapka **elhajlása** a felszín topográfiájára enged következtetni. Leképezéskor az elhajlást állandó értéken tartjuk.
- Z-feedback:** a rugólapka emelésével / süllyesztésével biztosítja az állandó értékű **elhajlást** (setpointhoz képest).
- topográfiai információ** (pl. magasság) minden x,y pontban a rugólapka Z-tengelyi irányú elmozdulásából van számítva.
- Nem-kontakt:** a rugólapka a mintától távolabb oszcillál; a rezgési amplitúdó és a rezonanciafrekvencia (f_0) változik a felszín topográfiájának hatására.
- Z-feedback:** a rugólapka emelésével / süllyesztésével biztosítja az állandó értékű **amplitúdót**.

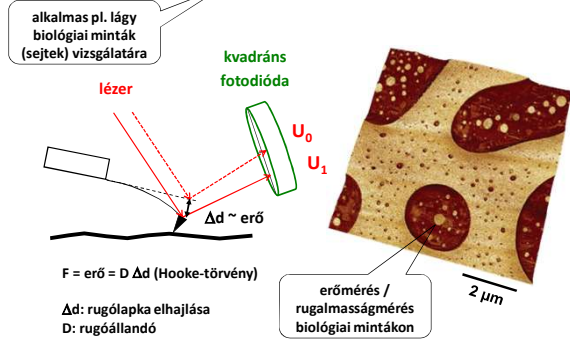
19

Kontakt üzemmódú AFM

20

Kontakt üzemmódú AFM

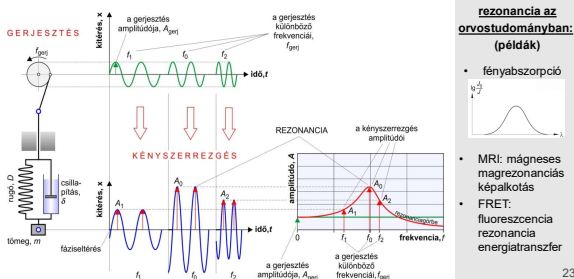
21

Kontakt üzemmódú AFM

22

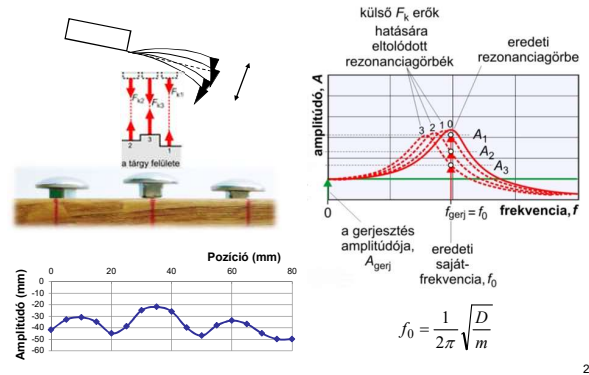
Nem-kontakt / oszcillációs AFM üzemmód

Rezonancia: olyan kényszerrezgés, amelynél a külső kényszererő frekvenciája közel esik a rezgőrendszer sajátfrekvenciájához. Ilyenkor igen nagy amplitúdók fordulhatnak elő.

23

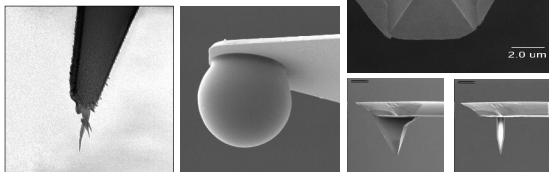
Nem-kontakt / oszcillációs AFM üzemmód

24

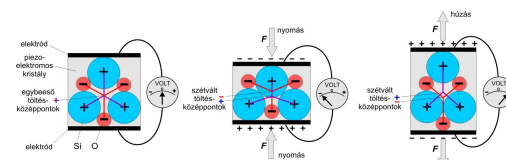
Rugólapkák

- Anyag: főleg szilícium nitrid (Si_3N_4)
- Tű görbületi sugara: 0,1 nm- 100 μm
- Rugóállandó ~ 0,1-10 N/m
- $f_0 \sim 50\text{-}500\text{ kHz}$

25

Pásztázás elve: piezoelektromosság

- **direkt piezoelektromos hatás:** deformáció → feszültség
- **inverz piezoelektromos hatás:** feszültség → deformáció
- X, Y, Z irányú piezo: pl. 150 V → 40 μm

precíz, akár 0,1 nm-es léptetés

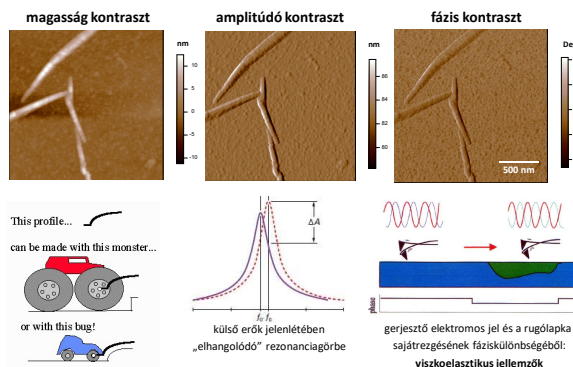
26

AFM - jellemzők

- **Fő előnyök:**
  - 3D felszíni topográfia.
  - Képkalkítás ~10 pm-es függőleges és valamelyest rosszabb oldalirányú felbontással.
  - Bármilyen felszín leképezhető (elektromos vezetők, szigetelők, félvezetők).
  - Atomszférikus, védőgáz vagy folyadékpufferes közegben is lehetséges a képkalkítás.
  - Natív minta is vizsgálható (nem szükséges festés vagy fixálás).
  - Biológiai minták élettani körülmények között (hőmérséklet, pH, megfelelő ionerősség) is vizsgálhatók.
- **Fő hátrányok:**
  - A mintát hordozófelülethez kell kötni, mely megváltoztathatja a minta szerkezetét.
  - Lassú pásztázás.
  - Maximális pásztázási magasság néhány mikrométer lehet.
  - A pásztázott terület maximális mérete 10 mikrométeres nagyságrendű.
  - Drága (műszer, mintaelőkészítés, rugólapkák, stb).

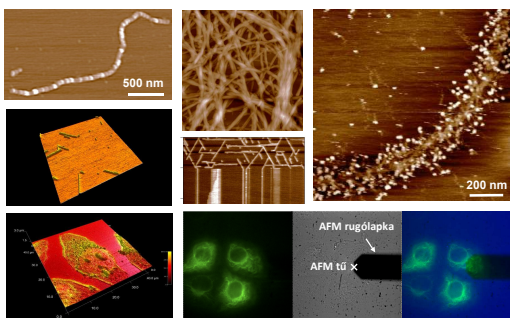
27

AFM – képkalkítás, felbontás

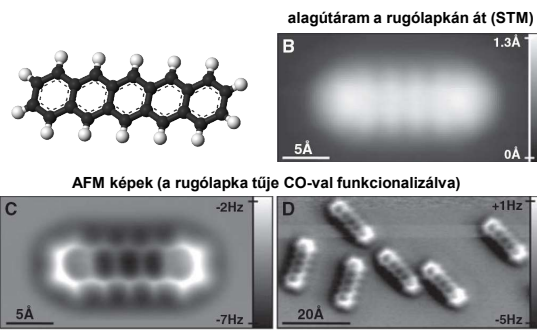
28

Intézetünkben született képek

29

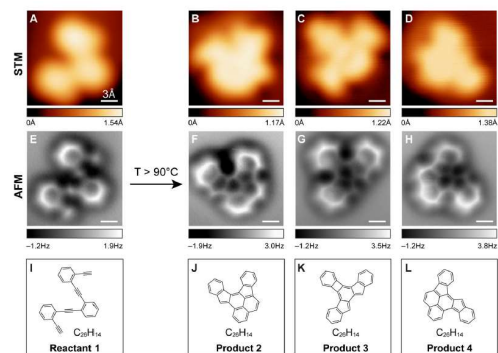
Pentacén molekula

Nature Chemistry 1, 597 - 598 (2009)

30

Kémiai reakciók leképezése („elektronsűrűség”)

31

Köszönöm

a
figyelmet!

